

ISTORIJAT ZAŠTITE PRIRODE NA PODRUČJU NACIONALNOG PARKA SUTJESKA

HISTORY OF NATURE PROTECTION IN THE SUTJESKA NATIONAL PARK

Vladimir Stupar¹, Đorđije Milanović¹

¹ Univerzitet u Banjoj Luci, Šumarski fakultet, Stepe Stepanovića 75A, 78000 Banja Luka, Bosna i Hercegovina
*e-mail: vladimir.stupar@sf.unibl.org

Izvod

U radu iznosimo historijat zaštite prirode na području Nacionalnog parka „Sutjeska“, od samih početaka, koncem XIX vijeka, do danas. Kao jedno od najočuvanijih prirodnih područja u BiH, Nacionalni park je u prošlosti bio predmet brojnih naučnih istraživanja koja su ukazala na potrebu njegovog proširenja na okolne vrijedne i značajne predjele, što je tokom godina dovelo do više različitih prijedloga proširenja. Na ovom mjestu vršimo sistematski pregled i analizu tih prijedloga te na kraju dajemo svoje viđenje potencijalnih granica Parka. Rad treba da posluži kvalitetnijoj zaštiti prirodnih vrijednosti, pokretanju jače inicijative za proširenje granica Nacionalnog parka i ostvarivanje ideje o prekograničnom zaštićenom području Sutjeska-Piva-Durmitor.

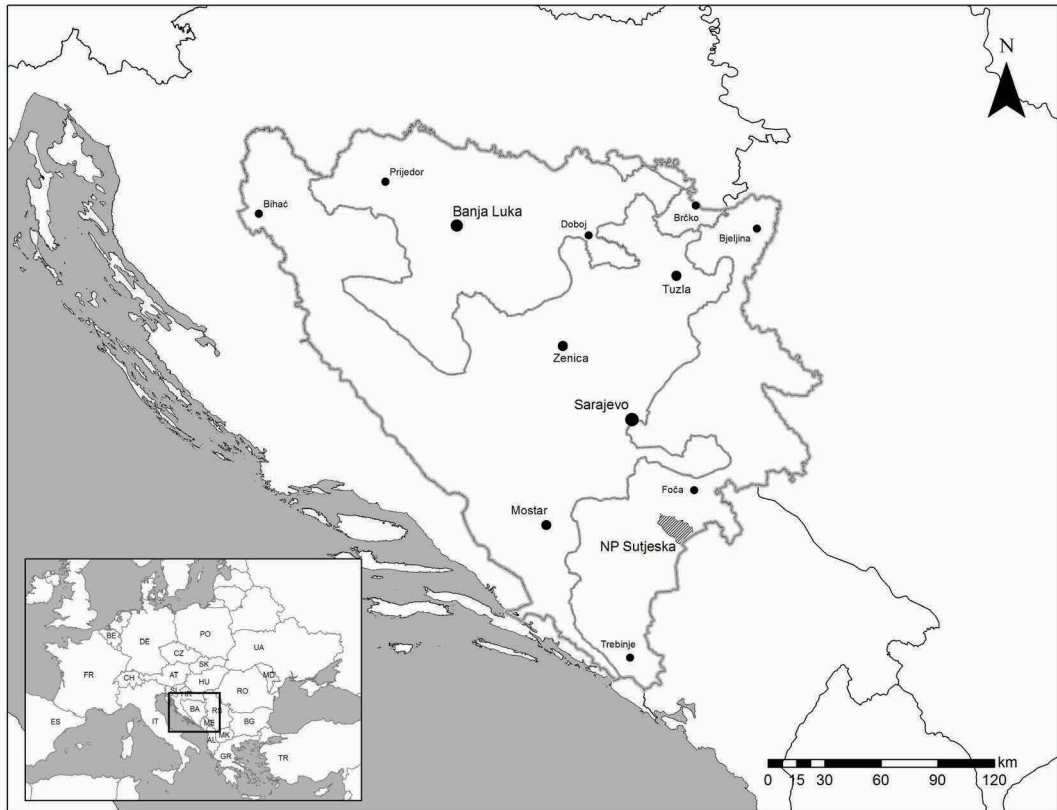
Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, Durmitor, Maglić, Perućica, Piva, prekogranična zaštićena područja, prostorni plan, Republika Srpska, Zelengora

1. UVOD / INTRODUCTION

Nacionalni park „Sutjeska“ se nalazi na jugoistoku Bosne i Hercegovine (BiH), na granici sa Crnom Gorom (Slika 1), obuhvatajući dijelove monumentalnih planinskih masiva Maglića, Volujaka i Zelengore (Slika 2). Iako je osnovni motiv proglašenja našeg najstarijeg nacionalnog parka bila zaštita kulturno-istorijskog naslijeđa vezanog za događaje iz Drugog svjetskog rata (istorijska Bitka na Sutjesci 1943. godine), ipak se vrijednost brojnih prirodnih znamenitosti od početka nametnula kao ravnopravna, da bi u posljednje vrijeme stekla primat. Izražen reljef, velika visinska amplituda (500–2386 m), raznovrsna geološka građa, te geografski položaj na granici uticaja submediteranske i planinske kontinentalne klime, doprinijeli su tome da je ovo područje u pogledu biodiverziteta, en-

demizma i reliktnosti jedno od najbogatijih u BiH (Redžić, 2012; Lubarda et al., 2014). Posebnu vrijednost čine brojni hidrogrfski fenomeni kao što su glacijalna jezera Zelengore (Bijelo i Crno jezero, Orlovačko jezero, Donje i Gornje Bare), imponantni kanjoni Sutjeske i Hrčavke, vodopad Skakavac (72 m), ali i nepregledna šumska prostranstva od kojih je, svakako, najvrednija prašuma Perućica.

Imajući sve ovo u vidu, nije iznenađujuće što područje Nacionalnog parka od samih njegovih početaka pa do danas predstavlja poligon za naučna istraživanja u raznim oblastima, naročito u šumarstvu i u oblasti biodiverziteta (Fukarek & Stefanović, 1958; Fukarek, 1969; Lakušić et al., 1987; Pintarić, 1999; Govedar & Stanivuković, 2008; Nagel & Svoboda, 2008; Omerović &

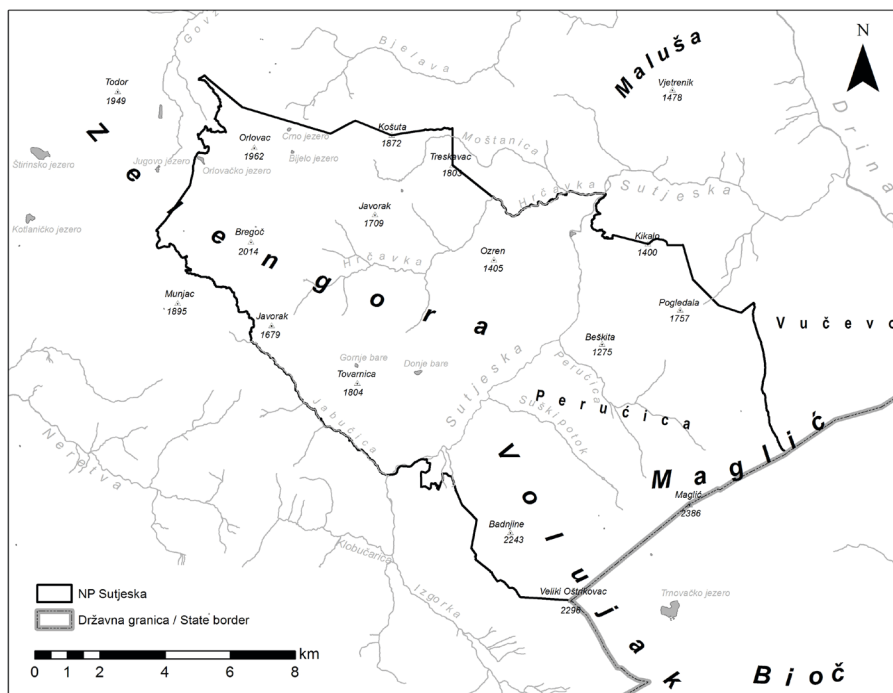

Slika 1. Položaj Nacionalnog parka „Sutjeska“ / **Figure 1.** Location of the Sutjeska National Park

Jukić, 2015; Pantović et al., 2016). Kako je jedna od glavnih namjena ovakvih područja očuvanje i unapređenje prirodnih vrijednosti u skladu sa globalno prihvaćenim standardima, potrebno je da institucije sektora za zaštitu prirode na vrijeme prepoznaju i uklone prijetnje prirodnim vrijednostima u ovim područjima (Zakon o zaštiti prirode Republike Srpske, 2014). Međutim, kako su pritisci drugih sektora uvijek prisutni i često prevazilaze mogućnosti institucija iz sektora zaštite prirode, često se desi da se principi održivog razvoja i zaštite prirode brane vaninstitucionalno. Plastičan i svjež primjer je pokušaj izgradnje malih hidrocentrala u Nacionalnom parku, kada je Park bio u opasnosti da izgubi status najvrednijeg bastiona netaknute prirode u Republici Srpskoj i BiH. Tada je udruženom akcijom stručne i naučne javnosti uz pomoć civilnih udruženja na lokalnom i entitetskom nivou ova katastrofa, bar na određeni period, izbjegnuta (Miljević & Crnković, 2015).

Iako je Nacionalni park „Sutjeska“ osnovan 1962. godine, zaštita prirode na području ima mnogo dužu istoriju, a do najnovijeg proglašenja (Zakon o Nacionalnom parku „Sutjeska“, 2012) Nacionalni park je doživio nekoliko promjena državnih uređenja i zakonskih rješenja. Kako granicama Nacionalnog parka nikada nisu bile obuhvaćene sve prirodne vrijednosti šireg okruženja, postoji mnogo prijedloga za njegovo proširenje, od kojih su neka i prekogranična. Zbog izvanrednih prirodnih karakteristika područje je prepoznato kao važno na globalnom nivou, pa su brojne i međunarodne inicijative za zaštitu. Nacionalni park „Sutjeska“ sa svojom okolinom predstavlja područje sa ogromnim turističkim potencijalom, što je od velikog ekonomskog značaja za Republiku Srpsku i BiH.

Ovaj rad ima za cilj da na jednom mjestu prikupi i ukratko prikaže, uglavnom kartografski, obilnu građu o istoriji zaštite prirode na području

Slika 2. Zvanična granica NP „Sutjeska“ (preuzeto u digitalnom obliku) / **Figure 2.** Official boundaries of the Sutjeska National Park (acquired in digital form)

Nacionalnog parka „Sutjeska“, što bi olakšalo upravljanje Nacionalnim parkom, poboljšalo planiranje prostora na nivou Nacionalnog parka ali i države, te dalo doprinos ukupnim nastojanjima u zaštiti naših prirodnih ljepota. Karte granica su generisane na različite načine: neke smo preuzeli u digitalnom obliku od nadležnih institucija (Republički zavod za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa Republike

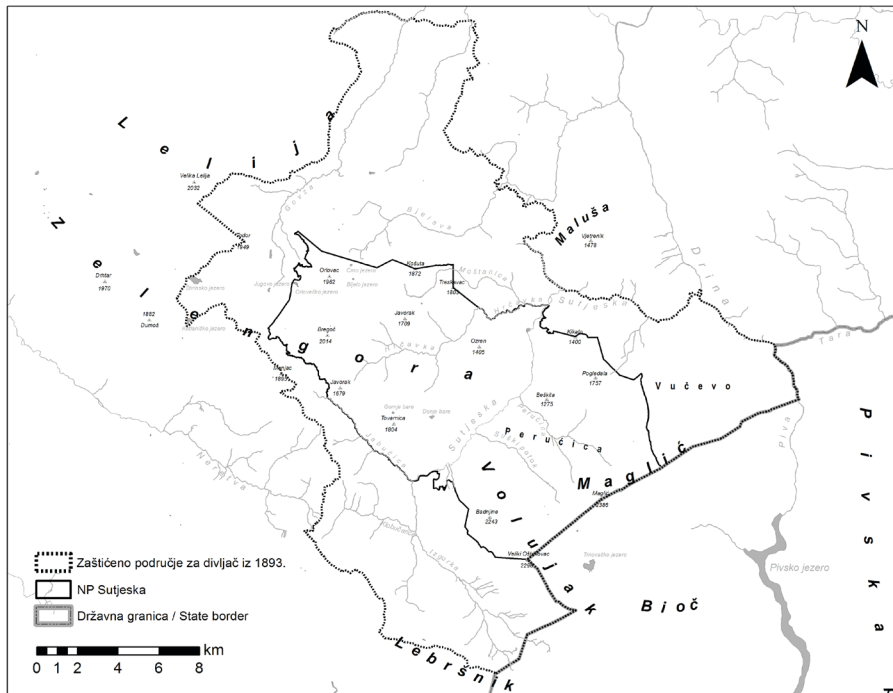
Srpske i Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju Republike Srpske), neke smo dobili digitalizacijom štampanih karata, a neke pomoću opisa granica, što je navedeno u potpisu karata. Na kraju smo, kartom potencijalnog proširenja, dali i svoje viđenje budućnosti Nacionalnog parka, koje bi na najbolji način doprinijelo unapređenju prirodnih vrijednosti šireg područja.

2. ISTORIJAT ZAŠTITE / HISTORICAL OVERVIEW

Počeci zaštite prirode na području Nacionalnog parka „Sutjeska“ sežu u daleku 1893. godinu, kada su tadašnje vlasti, na osnovu prvog Zakona o lovu u Bosni i Hercegovini, u cilju kvalitetnije zaštite staništa rijetkih i prorijeđenih vrsta divljači ustanovile šest Zaštićenih područja za divljač, a među njima i područje *Wild-Schongebiet V* koje se prostiralo na prostoru Zelengore, Volujaka i Maglića na površini od 43 227 ha (Laska, 1905) (Slika 3). Ovo područje je u vremenu između dva Svjetska rata prošireno kompleksom

Sjeračkih stijena za novih 9297 ha na 52 524 ha. Pod nazivom Posebno lovište „Zelengora“ ovo područje sa neznatno izmijenjenim granicama (53 240 ha) i pod upravom Nacionalnog parka egzistira i danas (Rapaić, 2006), ali ne kao zaštićeno područje nego kao posebno lovište.

Na prostoru sliva potoka Perućice, dijelu ovog velikog lovišta, prilikom izrade uređajnog elaborata gazdovanja šumama ovog područja iz 1938. godine kada su šumari taksatori izvijestili o

Slika 3. Zaštićeno područje za divljač iz 1893. godine (kartirano pomoću opisa granica) / **Figure 3.** Protected area for game from 1893 (mapped after boundary description)

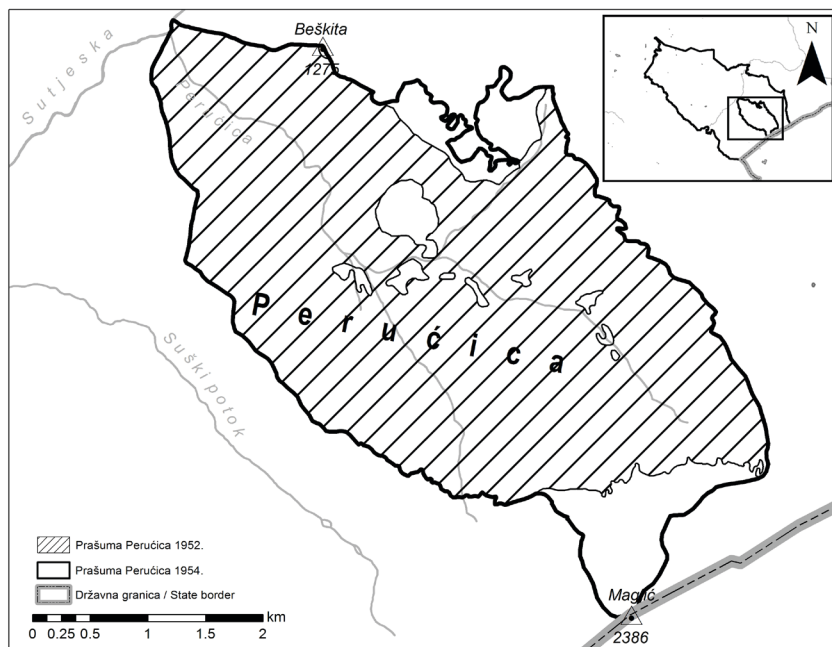
„prekrasnim sastojinama bukve, jele i smrče u kojima se drvna masa penjala i do 1000 m³/ha, a pojedina stabla dostizala i preko 50 m u visinu“ začela se i ideja o zaštiti drugih prirodnih dobara područja (Eić, 1951; Fukarek & Stefanović, 1958). Upravo zalaganjem ove grupe šumara, predvođenih inženjerom Eićem, prašumski predio Perućice je do današnjih dana ostao potpuno očuvan i izuzet od svakog iskorištavanja.

Ipak, pravnu zaštitu područje je čekalo do 1952. godine kada je Predsjedništvo vlade tadašnje NR Bosne i Hercegovine izdvojilo prašumsko područje Perućice, sa površinom od 1234 ha, iz redovnog gazdovanja i predalo ga na upravljanje Institutu za naučna šumarska istraživanja (Rješenje br. 237/52 od 17.05.1952). Ova površina, 1954. godine uvećana za još 200 ha, stavljena je, Rješenjem Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti NR BiH (Rješenje br. 678/54 od 03.06.1954), pod zaštitu države kao prirodni rezervat (Slika 4).

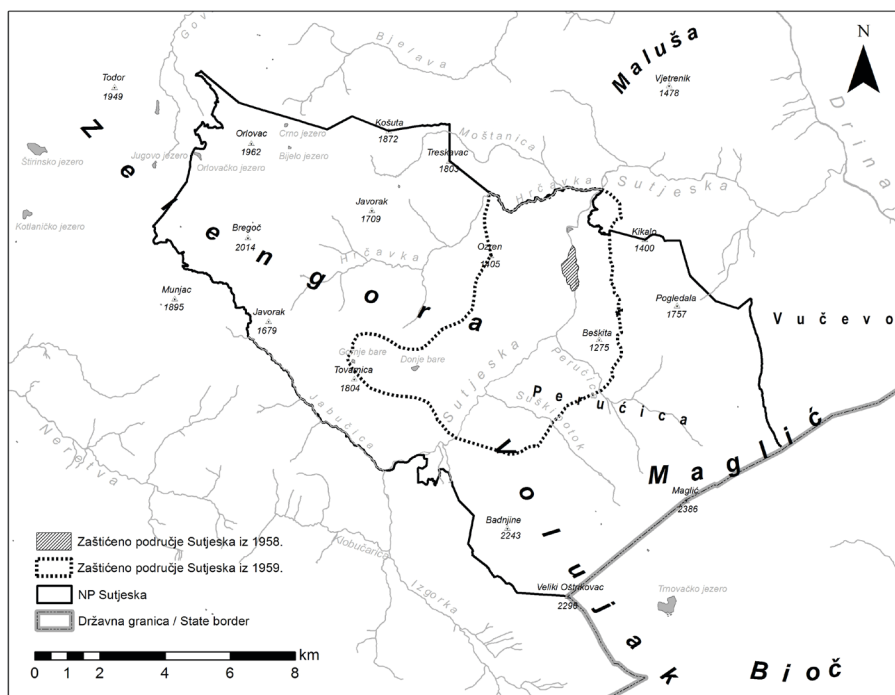
Sljedeći korak bio je proglašenje područja od naročitog nacionalno-istorijskog značaja 1958.

godine (Rješenje o stavljanju pod zaštitu države užeg područja Sutjeske i značajnijih mjesta šireg područja Sutjeske, 1958) kada su na oko 45 ha zaštićeni lokaliteti glavnih borbi (Slika 5). Iste godine je osnovan i organ upravljanja zaštićenim područjem (Rješenje o osnivanju Uprave..., 1958). Rješenjem o stavljanju pod zaštitu države dijela područja Sutjeske iz 1959. godine područje je prošireno na oko 2940 ha dijelom se preklapajući sa već zaštićenom Prašumom (Slika 5).

Iako neki izvori navode 1965. kao godinu osnivanja (Komisija za zaštitu i uređenje prirode, 1978), Nacionalni park „Sutjeska“ je, u stvari, osnovan 1962. godine i to Zakonom o proglašenju područja Sutjeske nacionalnim parkom. Istim aktom osnovan je i organ upravljanja, tj. ustanova pod nazivom „Nacionalni park Sutjeska“. Ovim je prestalo da važi rješenje o zaštiti dijela područja Sutjeske iz 1959, te rješenja o posebnoj zaštiti prašumskog rezervata Perućica iz 1952. i 1954. Nakon ovoga prašumski kompleks Perućica više nikada nije ponovo zaštićen kao poseban prirodni rezervat u okviru Nacionalnog

Slika 4. Prášuma Perućica (granice dobijene kombinacijom digitalizacije štampanih karata i opisa granica) / **Figure 4.** Primeval forest Perućica (boundaries prepared by digitalization of printed maps combined with boundary description)

Slika 5. Zaštićeno područje Sutjeska iz 1958. i 1959. godine (kartirano pomoću opisa granica) / **Figure 5.** Protected area Sutjeska from 1958 and 1959 (mapped after boundary description)

parka, iako na nekoliko mjesta stoji drugačije (Urbanistički zavod Republike Srpske, 2008; JU Novi urbanistički zavod Republike Srpske, 2015). Zakon o proglašenju područja Sutjeske nacionalnim parkom iz 1965. samo potvrđuje odrednice iz Zakona iz 1962. Oba zakona daju opisne granice Nacionalnog parka i navode površinu od 17 250 ha.

Nakon ratnih dešavanja 1992–1995, Nacionalni park „Sutjeska“ ostaje u sastavu Republike Srpske, koja je nadležna za zaštitu prirode na svojoj teritoriji. Zakon o nacionalnim parkovima Republike Srpske iz 1996. članom 19 potvrđuje

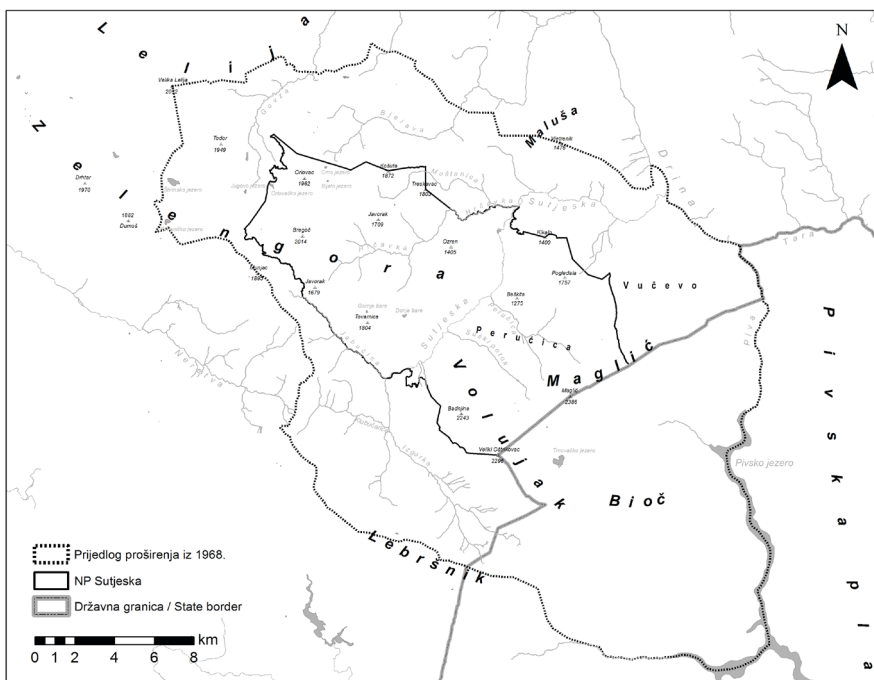
Nacionalni park „Sutjeska“ u postojećim granicama, a odlukom Vlade Republike Srpske br. 02-1064/96 od 17.08.1996. Nacionalni park postaje Javno preduzeće. Zakonom o nacionalnim parkovima iz 2010, izvršena je transformacija uprave Parka u javnu ustanovu.

Konačno, Zakon o Nacionalnom parku „Sutjeska“ (2012) daje opis granica Nacionalnog parka po katastarskim česticama po novom premjeru te konačno definiše ukupnu površinu od 16 052,34 ha. Ovim zakonom Nacionalni park se neznatno proširio i na područje opštine Kalinovik da bi obuhvatio Orlovačko jezero.

3. PRIJEDLOZI PROŠIRENJA / INITIATIVES FOR THE EXTENSIONS

Dokumenti koji određuju pravce korišćenja i uređenja prostora Nacionalnog parka na dugoročnom nivou su prostorni planovi. Državni prostorni plan je dokument najopštijeg nivoa, čije smjernice dalje razrađuje Prostorni plan posebnog područja. Interesantno je da je od samog osnivanja Nacionalnog parka u prostorno-planskoj dokumentaciji prisutna inicijativa da se on proširi.

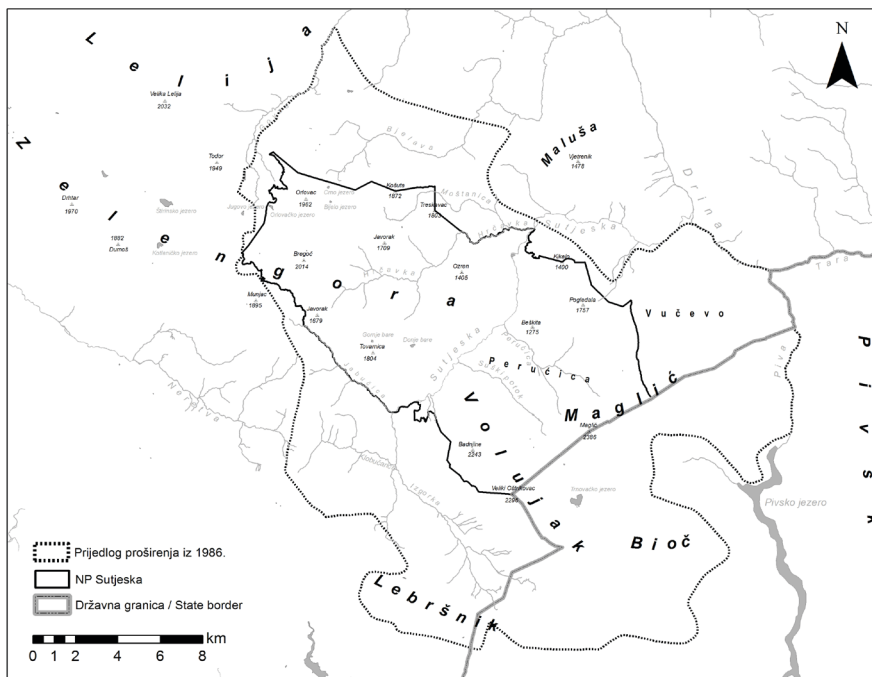
Tako već Program uređenja i prostorne organizacije Nacionalnog parka Sutjeska (Urbanistički zavod BiH, 1968) daje programsku granicu Nacionalnog parka, koja sa svojih cca 62 000 ha zalazi i na teritoriju susjedne Crne Gore (Slika 6), čime zatvara prirodnu cjelinu planinskog kompleksa Maglić, Volujak, Bioč. Sa zapadne strane zaokružuje većinu preo-

Slika 6. Programska granica Nacionalnog parka iz 1968. (granice dobijene digitalizacijom štampane karte) / **Figure 6.** Planned extension from 1968 (boundaries acquired by digitalization of printed map)

stalih glacijalnih jezera na Zelengori (Štirinsko, Kotlaničko i Jugovo), a na istoku obuhvata površ Vučeva. Na jugu se penje do grebena Lebršnika, ali planinu ne obuhvata, dok na sjeveru dolazi do vrha Lelije, obuhvata gornji tok Govze, ali ne i Radomišlju i populaciju Pančičeve omorike.

U skladu sa Prostornim planom BiH za period do 2000. godine (Urbanistički zavod BiH, 1980), Prostorni plan posebnog područja Nacionalni park Sutjeska (Urbanistički zavod BiH, 1986) daje planiranu granicu proširenja, koja opet, ali u manjem obimu, ulazi na teritoriju Crne Gore (Slika 7). Ovaj

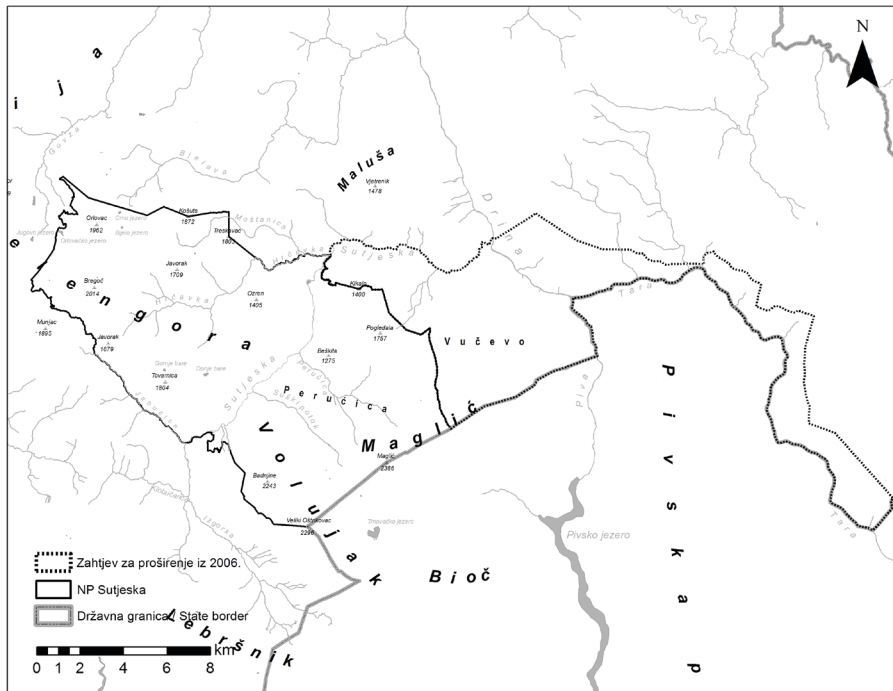
Slika 7. Planirano proširenje Nacionalnog parka iz 1986. (granice dobijene digitalizacijom štampane karte) / **Figure 7.** Planned extension from 1986 (boundaries acquired by digitalization of printed map)

put granica obuhvata Lebršnik, ali na zapadu i sjeverozapadu ide samo do doline Govze, tako da ne obuhvata ni jezera niti populaciju omorike na Radomišlju.

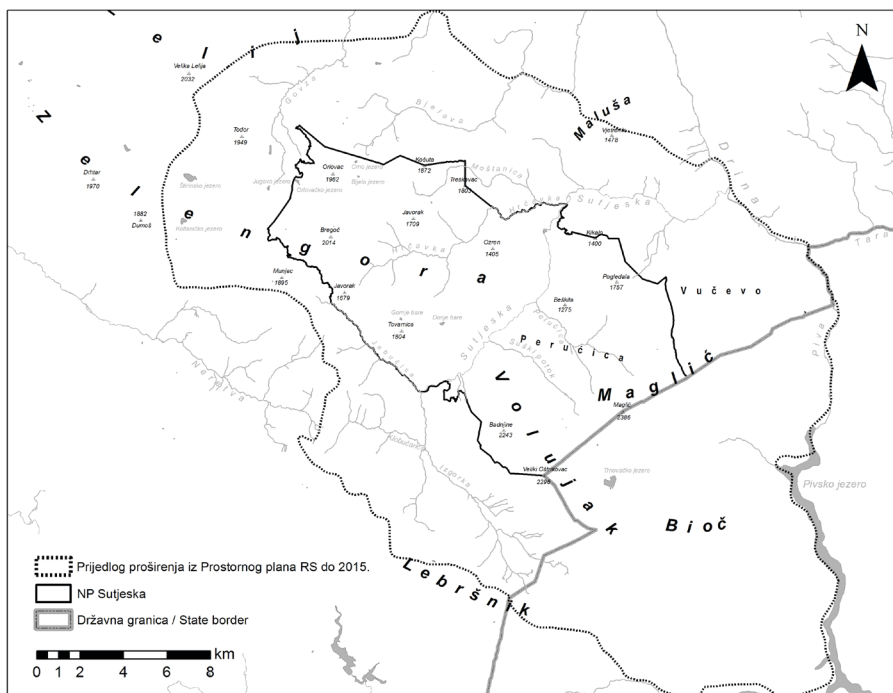
Prva konkretna inicijativa samog Nacionalnog parka za proširenjem došla je 2003, a potom i 2004. godine kada se Park obratio za saglasnost za proširenje Ministarstvu poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede pozivajući se na Plan gazdovanja Nacionalnim parkom 2003–2012 (Scandiaconsult Natura, 2002). Zahtjev za izradu elaborata za proširenje granica Nacionalni park je podnio Republičkom zavodu za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa 2005. godine. U prilogu zahtjeva dat je i detaljan opis granica proširenja, koje bi obuhvatilo površ Vučeva te desnu stranu kanjona Tare do granice sa Crnom

Gorom (Slika 8). Na ovaj način bi Nacionalni park mogao da koristi turističke potencijale Tare, a bio bi i u direktnom kontaktu sa Nacionalnim parkom Durmitor. Zahtjevom za proširenje granica Nacionalni park se 2006. godine obratio Ministarstvu za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju. Međutim, sve se završilo izradom studije o procjeni biodiverziteta i stanja šumskih ekosistema Vučeva koju je izradio Šumarski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci (Mataruga et al., 2007).

Prijedlog proširenja iz Prostornog plana Republike Srpske do 2015. godine (Urbanistički zavod Republike Srpske, 2008) je veoma sličan onome iz 1968. godine (Slika 9). Ponovo aktualizuje proširenje na teritoriju Crne Gore, što ovaj put prijedlog čini prekograničnom inicijativom.

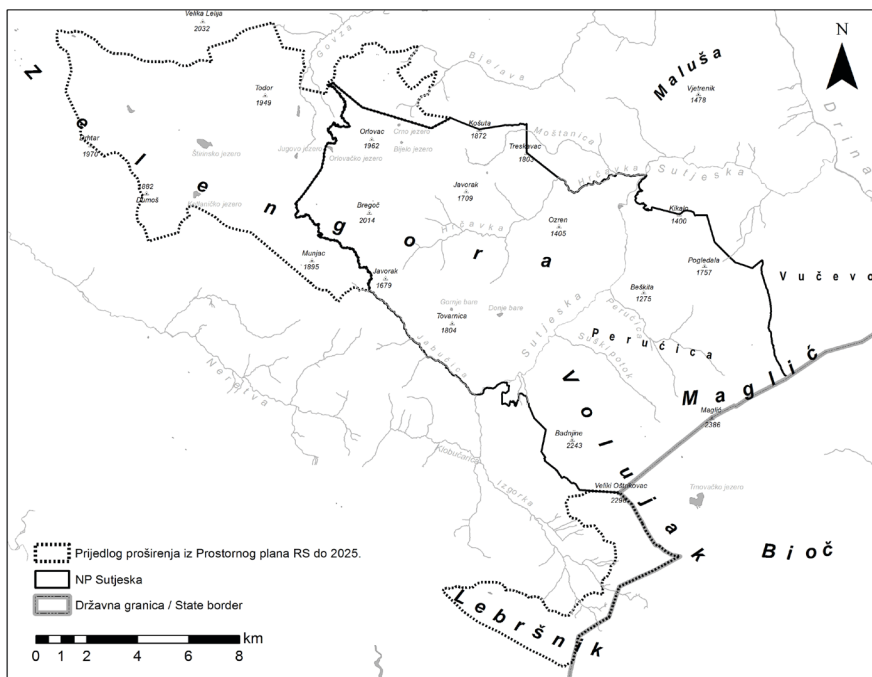
Slika 8. Zahtjev za proširenje iz 2006. (kartirano pomoću opisa granica) / Figure 8. Request for the extension from 2006 (mapped after boundary description)

Slika 9. Planirano proširenje iz Prostornog plana RS do 2015. (preuzeto u digitalnom obliku) / Figure 9. Planned extension from Physical plan of the Republic of Srpska until 2015 (acquired in digital form)

Prijedlog iz Prostornog plana Republike Srpske do 2025. godine (JU Novi urbanistički zavod Republike Srpske, 2015) je mnogo skromniji. Osim

proširenja na Lebršnik na jugu, na zapadu je napravljen veći zahvat da bi se obuhvatila glacialna jezera te prašuma „Jelovo brdo“ (Slika 10).

Slika 10. Planirano proširenje iz Prostornog plana RS do 2025. (preuzeto u digitalnom obliku) / **Figure 10.** Planned extension from Physical plan of the Republic of Srpska until 2025 (acquired in digital form)

I na kraju, najskromniji prijedlog proširenja daje najnoviji Plan upravljanja Nacionalnim parkom Sutjeska (Institut za građevinarstvo IG, 2012) (Slika 11). Ovo se pravda time da postojeći Nacionalni park obuhvata veliku

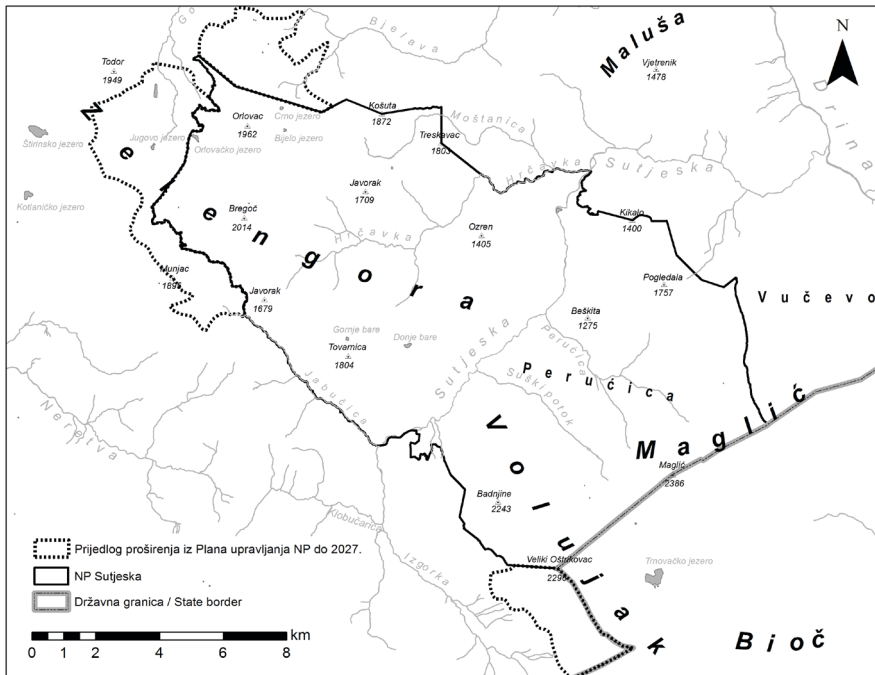
površinu, na kojoj je teško sprovesti sve aktivnosti koje ističu iz obaveza Javne ustanove kao upravljača Parka, što je po našem skromnom mišljenju, u najmanju ruku, neozbiljan pristup problemu.

4. PREKOGRANIČNA SARADNJA I MEĐUNARODNE INICIJATIVE / TRANSBOUNDARY COOPERATION AND INTERNATIONAL INITIATIVES

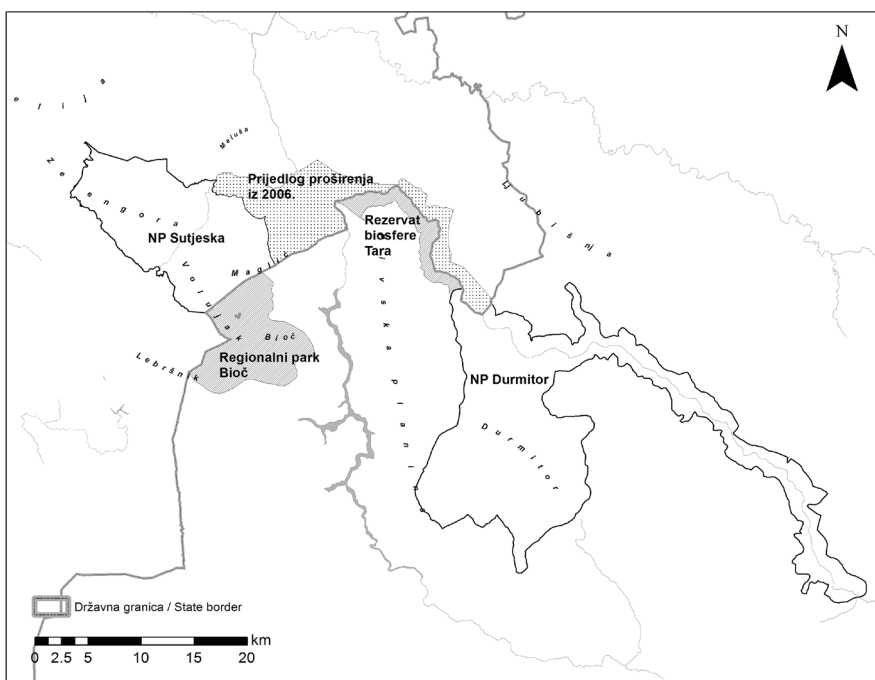
Inicijativa da se Nacionalni parkovi „Sutjeska“ i „Durmitor“ povežu u jedno prekogranično zaštićeno područje, pokrenuta je od strane UNEP-a, a završila se studijom izvodljivosti koja je iznjedrila kartu mogućeg prekograničnog područja (Niewiadomski et al., 2010). Ova ideja se zasniva na konceptu kanjona Tare kao poveznice između ova dva nacionalna parka (Slika 12).

Proglašenjem Parka prirode „Piva“ u Crnoj Gori (Odluka o proglašenju regionalnog parka „Piva,”

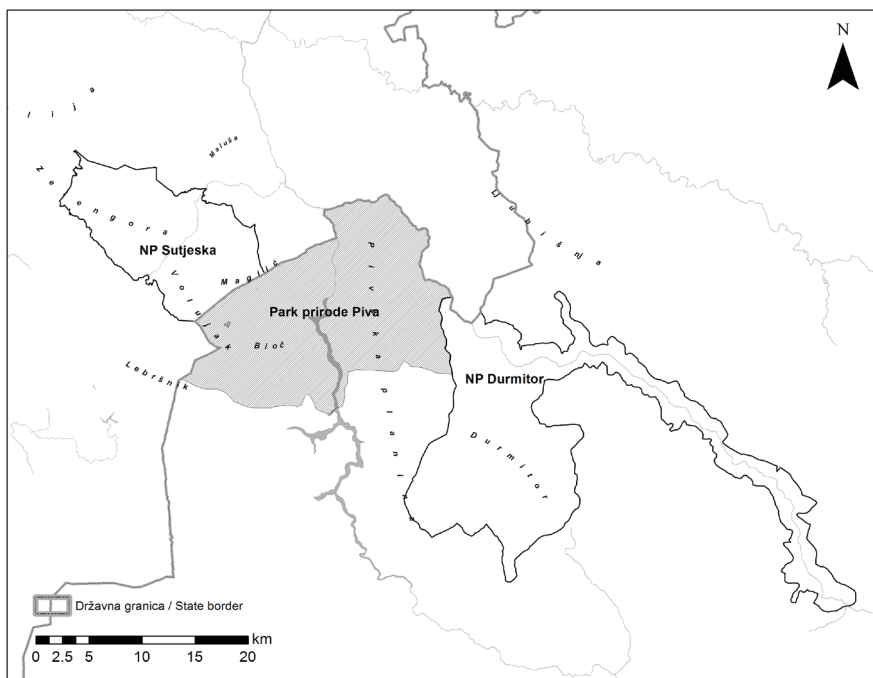
2015), Nacionalni parkovi „Sutjeska“ i „Durmitor“ su konačno fizički povezani (Slika 13). Park prirode „Piva“ se u potpunosti naslanja i na jedan i na drugi nacionalni park i sa njima čini jednu nerazdvojnu cjelinu. Ostaje naravno da se vidi da li će Republika Srpska (BiH) i Crna Gora iz ovoga izvući neku korist, u smislu obogaćivanja turističke ponude i očuvanja biološke raznolikosti, ili će ovaj veliki kompleks prirodnih ljepota ostati povezan samo na karti.

Slika 11. Planirano proširenje iz Plana upravljanja Nacionalnim parkom do 2027. (granice dobijene digitalizacijom štampane karte) / **Figure 11.** Planned extension from Management plan of the National Park until 2027 (boundaries acquired by digitalization of printed map)

Slika 12. Prijedlog prekograničnog zaštićenog područja Durmitor-kanjon Tare-Sutjeska iz 2011. / **Figure 12.** Initiative for the Transboundary protected area Durmitor-Tara canyon-Sutjeska from 2011

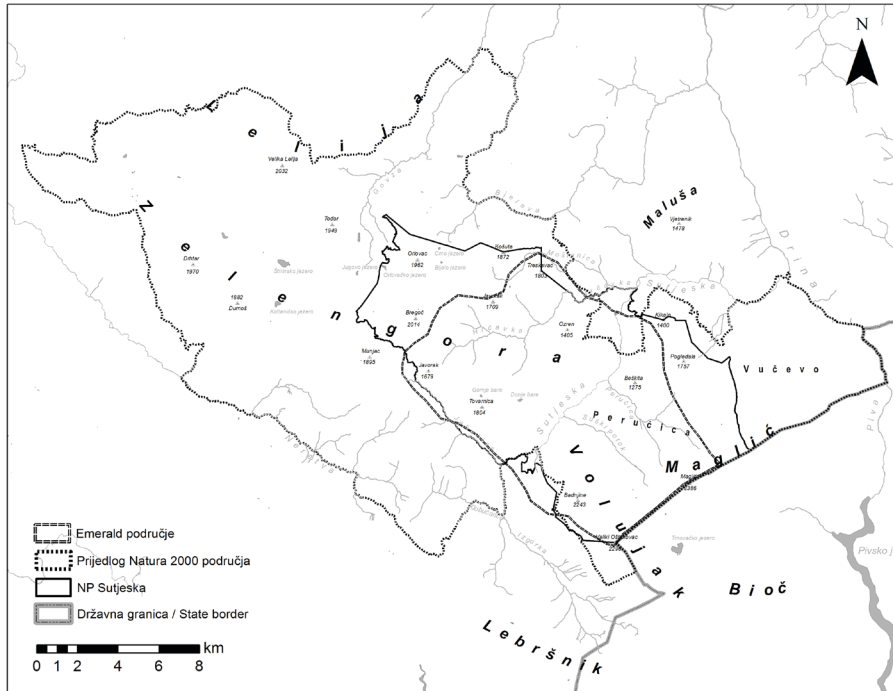
Slika 13. Trenutno stanje zaštićenih područja u regiji / **Figure 13.** Currently protected areas in the region

Ovdje je potrebno napomenuti da i Prostorni plan posebnog područja Nacionalnog parka Sutjeska iz 1986. govori o jednom širem regionalnom međurepubličkom prostoru koji bi pored postojećih nacionalnih parkova Sutjeska i Durmitor uključivao i „buduće nacionalne parkove“ Bjelašnicu i Treskavicu.

Kada govorimo o međunarodnim inicijativama potrebno je istaći da Bosna i Hercegovina kao potpisnica Bernske konvencije (Council of Europe, 1979) ima obavezu da staništa i vrste navedene u priložima konvencije štiti kroz ekološku mrežu pod nazivom EMERALD. Jedno od područja koje je dio zvanične prijave BiH je i područje koje se preklapa sa Nacionalnim parkom Sutjeska (Emerald Network - General Viewer, n.d.) (Slika 14). Takođe, kao potencijalna država članica Evropske unije, BiH mora da pripremi spisak potencijalnih područja za uključivanje u ekološku mrežu NATURA 2000, a u skladu sa Direktivom o staništima (Coun-

cil of the European Communities, 1992) i Direktivom o pticama (Council of the European Communities, 1979). S tim u vezi BiH već više od deset godina učestvuje u raznim projektima koji je pripremaju za eventualni pristup EU. Jedan od takvih projekata je donio i prijedlog liste potencijalnih područja za eventualno uključivanje u NATURA 2000 mrežu (Milanović & Golob, 2015, Elektronski dodatak 1). Nacionalni park Sutjeska je dio jednog takvog područja (Slika 13).

I na kraju, važno je napomenuti da je Nacionalni park član mreže Europarc Federation (EUROPARC Federation, n.d.). Takođe, Prašuma Perućica je od 23.05.2017. na Tentativnoj listi Bosne i Hercegovine za potencijalno uključivanje na UNESCO listu svjetske baštine (UNESCO World Heritage Centre, n.d.), a cijelo područje Nacionalnog parka „Sutjeska“ predloženo je za Međunarodno područje značajno za ptice (IBA) (Kotrošan et al., 2012).

Slika 14. Područje iz Emerald mreže i prijedlog područja za mrežu NATURA 2000 (preuzeto u digitalnom obliku) / **Figure 14.** EMERALD site and proposed NATURA 2000 site (acquired in digital form)

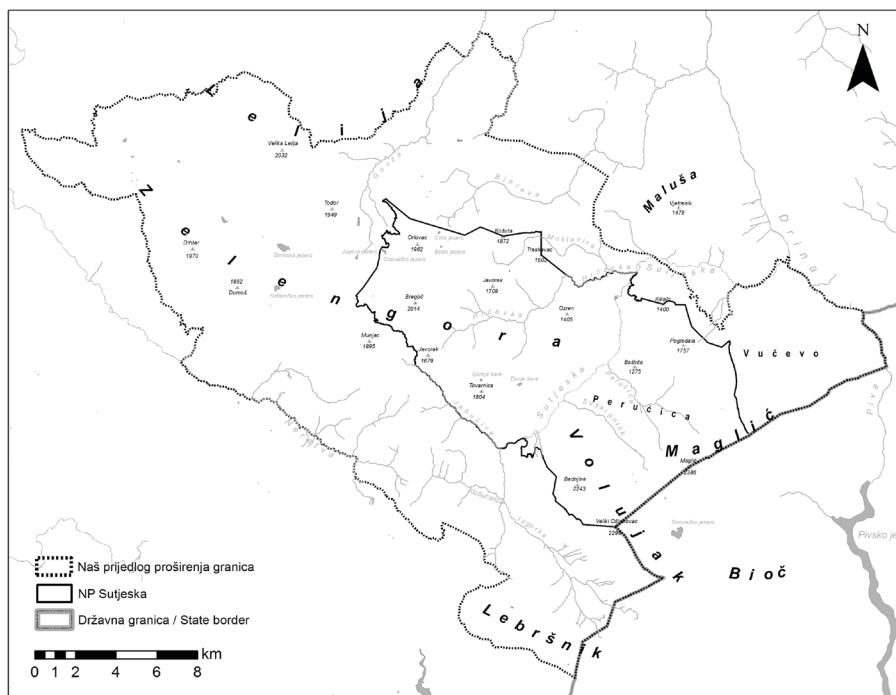
5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA / CONCLUSIONS AND FINAL REMARKS

Potrebna proširenja Nacionalnog parka "Sutjeska" prepoznata je još od njegovog osnivanja i bila je predmet više prostorno-planskih dokumenata i stručnih studija. Ipak, stiče se utisak da su sva navedena proširenja više uvažavala geografske aspekte i poboljšanje turističke ponude Parka nego potrebe očuvanja ekosistemskog i specijskog diverziteta susjednih, izrazito vrijednih ekosistema. Primjera radi, potpuno je nejasno zašto je prijedlogom proširenja iz Prostornog plana 1986. godine na krajnjem sjeveru granica došla do sastojina Pančićeve omorike, a nije ih obuhvatila. Ti odjeli su u Šumskom gazdinstvu „Maglić“ izuzeti iz gazdovanja i tretirani kao šume visoke zaštitne vrijednosti, pa su time već stavljeni pod zaštitu. S druge strane, veliko područje Zelengore u kalinovačkoj opštini odlikuje se izrazitim bogatstvom reljefa i pejzaža, prelijepim glacijalnim jezerima (Štirinsko i Kotlaničko), vrstama i staništima koji nisu prisutni u Parku, značajnim brojem ugroženih,

endemičnih i zaštićenih vrsta, a nalazi se pod pašnjačkim i drugim obešumljenim površinama. Kao takvo ono je nepodesno za gazdovanje i iskorišćavanje resursa na bilo koji način te nema prepreka ni potencijalnih konflikata za proširenje Parka i na ovaj dio.

Imajući u vidu naprijed navedeno uočena je potreba proširenja granica na još neke dijelove gatačke, kalinovačke i fočanske opštine, koji ranije nisu uzimani u obzir. S tim u vezi, prilažemo još jedan prijedlog proširenja Nacionalnog parka „Sutjeska“ koji je, istini za volju, grub i okviran, ali vjerujemo da, na nivou prijedloga kojeg treba precizirati, na najbolji mogući način ispunjava principe i ciljeve zacrtane u Strategiji zaštite prirode Republike Srpske (2011) i u Prostornom planu Republike Srpske do 2025. godine (2015) (Slika 15).

Na kraju, smatramo za obavezu da upozorimo na gorući problem zaštite prašumskog kompleksa

Slika 15. Naš prijedlog proširenja Nacionalnog parka / **Figure 15.** Our proposal for extension of the Sutjeska National Park

Perućica. Naime, prema važećoj zakonskoj regulativi ova jedinstvena i najznačajnija prašuma Evrope ne uživa nikakav status zaštite još od osnivanja NP “Sutjeska”, osim što je njegov sastavni

dio. Ovaj problem neophodno je što prije riješiti kako bi jedan od najvrednijih objekata zaštite prirode Balkanskog poluostrva ostao sačuvan u iskonskom stanju.

Zahvale / Acknowledgements

Zahvaljujemo se mr Živku Rapaiću, prof. dr Milošu Koprivici i Sari Todorović na korisnim sugestijama koje su uveliko doprinijele kvalitetu i potpunosti ovoga rada. Goranu Paniću, Darku Jovaniću, Draganu Kovačeviću iz Republičkog zavoda za

zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog nasljeđa Republike Srpske zahvaljujemo na ustupljenim digitalnim kartama. Posebnu zahvalnost dugujeemo Nacionalnom parku “Sutjeska” i Arhivu Republike Srpske na ustupljenoj dokumentaciji.

Literatura / References

- Council of Europe. (1979). Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats - Bern Convention. *European Treaty Series* 104: 1–10.
- Council of the European Communities. (1979). Council Directive 79/409/EC of 2 April 1979 on the conservation of the wild birds. *Official Journal of the European Communities* L103: 1–18.

- Council of the European Communities. (1992). Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora. *Official Journal of the European Communities* L206: 7–50.
- Eić N. (1951). Naše prašume. *Narodni šumar* 5(2-3): 56–67.

- Emerald Network - General Viewer. (n.d.). Preuzeto 10. oktobra 2017. sa <http://wab.discomap.eea.europa.eu/webappbuilder/apps/28/>
- EUROPARC Federation. (n.d.). EUROPARC Federation. Preuzeto 10. oktobra 2017. sa <http://www.europarc.org/network/members/ff/>
- Fukarek P. (1969). Prilog poznavanju biljnosocioloških odnosa šuma i šibljaka Nacionalnog parka "Sutjeska." *Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Odjeljenje prirodnih i matematičkih nauka, Posebna izdanja* 11(3): 189–291.
- Fukarek P., Stefanović V. (1958). Prašuma Perućica i njena vegetacija. *Radovi Poljoprivredno-Šumarskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, B. Šumarstvo* 3: 93–146.
- Govedar Z., Stanivuković Z. (2008). Natural regeneration of beech in mixed stands of beech and fir with spruce (Piceo-Abieti-Fagetum) in the virgin forest "Perućica." *Glasnik Šumarskog fakulteta, Beograd* (97): 107–126.
- Institut za građevinarstvo IG, Oikon, Oikos. (2012). *Plan upravljanja za Nacionalni park Sutjeska* [Planski dokument]. Banja Luka.
- JU Novi urbanistički zavod Republike Srpske. (2015). *Izmjene i dopune Prostornog plana Republike Srpske do 2025. godine* [Planski dokument]. Banja Luka: 387 str.
- Komisija za zaštitu i uređenje prirode. (1978). *Zaštićena prirodna baština Jugoslavije - rezultati popisa*. Beograd: 240 str.
- Kotrošan D., Dročić N., Trbojević S., Šimić E., Dervović I. (2012). *Program IBA, Međunarodno značajna područja za ptice, u Bosni i Hercegovini*. Ornitološko društvo "Naše ptice," Sarajevo.
- Lakušić R., Mišić L., Kutleša L., Muratspahić D., Redžić S., Omerović S. (1987). Pregled nešumskih ekosistema Nacionalnog parka "Sutjeska." *Bilten Društva ekologa SR BiH, serija A, Ekološke monografije* 4: 29–51.
- Laska F. B. (1905). *Das Waidwerk in Bosnien und der Hercegovina und die dortigen landesararischen wild Schongebiete*. Joh. Leon sen., Klagenfurt: 344 str.
- Lubarda B., Stupar V., Milanović Đ., Stevanović V. (2014). Chorological characterization and distribution of the Balkan endemic vascular flora in Bosnia and Herzegovina. *Botanica Serbica* 38(1): 167–184.
- Mataruga M., Burlica Č., Govedar Z., Brujić J., Stupar V., Milić M., Stanivuković Z., Kapović M., Koprivica M., Maunaga Z., Dukić V., Travar J., Milanović Đ., Rapaić Ž., Ljubojević S., Marčeta D. (2007). *Procjena biodiverziteta i stanja šumskih ekosistema planine Vučevo* [Studija]. Univerzitet u Banjoj Luci, Šumarski fakultet, Banja Luka.
- Milanović Đ., Golob A. (2015). Projekat "Podrška provođenju Direktive o staništima i Direktive o pticama u Bosni i Hercegovini." *Glasnik Šumarskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci* 22: 33–58.
- Miljević I., Crnković N. (Ur.). (2015). *Nacionalni park "Sutjeska" - "Mrtvi kapital" ili laboratorija u prirodi*. Centar za životnu sredinu, Banja Luka: 147 str.
- Nagel T. A., Svoboda M. (2008). Gap disturbance regime in an old-growth *Fagus - Abies* forest in the Dinaric Mountains, Bosnia-Herzegovina. *Canadian Journal of Forest Research* 38(11): 2728–2737.
- Niewiadomski Z., Stupar V., Busković V., Bulić Z., Stanišić N. (2010). *Feasibility study on establishing a transboundary protected area Durmitor - Tara Canyon - Sutjeska* [Feasibility study]. UNEP Vienna ISCC, Vienna: 135 str.
- Odluka o proglašenju regionalnog parka "Piva." (2015). *Službeni list Crne Gore* 22/15: 22–72.
- Omerović N., Jukić N. (2015). Some Pezizomycetes collected on the territory of the Sutjeska National Park. *Works of the Faculty of forestry, University of Sarajevo* 2: 113–125.
- Pantović J., Milanović Đ., Sabovljević M. (2016). Three novelties for the bryophyte flora of Bosnia and Herzegovina. *Herzogia* 29(2): 801–804.
- Pintarić K. (1999). Forestry and forest reserves in Bosnia and Herzegovina. U: Diaci J. (Ur.), *Virgin forests and forest reserves in central and east european countries*. Department of Forestry and Renewable Forest Resources - Biotechnical Faculty, Ljubljana: 1–15.
- Rapaić Ž. (2006). Šumski ekosistemi planine Vranice sa prioritetom u programima konzervacije. U: *Zbornik radova Naučne konferencije "Gazdovanje šumskim ekosistemima nacionalnih parkova i drugih zaštićenih područja", Jahorina-NP Sutjeska, 05-08. jul 2006*. Univerzitet u Banjoj Luci, Šumarski fakultet: 405–418.
- Redžić S. (2012). Biodiverzitet Bosne i Hercegovine - stanje, mogućnosti upotrebe i neophodnost održivog upravljanja. *Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Odjeljenje prirodnih i matematičkih nauka, Posebna izdanja* 148(22): 47–70.
- Rješenje o osnivanju Uprave "Zaštićenog područja Sutjeska" kao ustanove sa samostanim finansiranjem. (1958). *Službeni list NRBiH* 41/58.

- Rješenje o stavljanju pod zaštitu države dijela područja Sutjeske. (1959). *Službeni list NR BiH* 22/59: 206–207.
- Rješenje o stavljanju pod zaštitu države užeg područja Sutjeske i značajnijih mjesta šireg područja Sutjeske. (1958). *Službeni list NR BiH* 14/58: 209.
- Scandiaconsult Natura. (2002). *Plan gazdovanja Nacionalnim parkom Sutjeska (2003-2012)* [Planski dokument]. Banja Luka.
- UNESCO World Heritage Centre. (n.d.). Strict Nature Reserve - Primeval forest "Perućica." Preuzeto 13. oktobra 2017. sa <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/6260/>
- Urbanistički zavod BiH. (1968). *Program uređenja i prostorne organizacije Nacionalnog parka Sutjeska* [Planski dokument]. Sarajevo.
- Urbanistički zavod BiH. (1980). *Prostorni plan SR BiH za period do 2000. godine* [Planski dokument]. Sarajevo: 320 str.
- Urbanistički zavod BiH. (1986). *Prostorni plan posebnog područja Nacionalni park Sutjeska* [Planski dokument]. Sarajevo: 137 str.
- Urbanistički zavod Republike Srpske, a.d. Banja Luka. (2008). *Prostorni plan Republike Srpske do 2015. godine* [Planski dokument]. Banja Luka: 251 str.
- Vlada Republike Srpske. (2011). *Strategija zaštite prirode Republike Srpske* [Planski dokument]. Banja Luka: 177 str.
- Zakon o nacionalnim parkovima. (1996). *Službeni glasnik Republike Srpske* 21/96: 879–883.
- Zakon o nacionalnim parkovima. (2010). *Službeni glasnik Republike Srpske* 75/10.
- Zakon o Nacionalnom parku "Sutjeska." (2012). *Službeni glasnik Republike Srpske* 121/12: 33–35.
- Zakon o proglašenju područja Sutjeske nacionalnim parkom. (1962). *Službeni list NR BiH* 5/62: 25–26.
- Zakon o proglašenju područja Sutjeske nacionalnim parkom. (1965). *Službeni list SR BiH* 15/65: 171–173.
- Zakon o zaštiti prirode Republike Srpske. (2014). *Službeni glasnik Republike Srpske* 20/14: 20–38.

Summary

Sutjeska National Park is the oldest national park in Bosnia and Herzegovina (B&H). Established in 1962, at the border with Montenegro in SE B&H (Figures 1–2), it harbors some of the country's most valuable natural assets. With the great diversity of relief, geological, hydrological and climatic features it represents a biodiversity hotspot of B&H. It is no wonder that the initiatives for the extension of the National park's borders started to appear from the very date of its designation.

History of the nature protection in the area of Sutjeska National Park dates back to 1893 when Protected area for game was designated over the area of Zelengora, Volujak and Maglić Mts for the protection of rare and endangered game species (Laska, 1905) (Figure 3). However, the first legal act to cover other aspects of natural values of the area came only in 1952, when the area of primeval forest Perućica was excluded from forest utilization. In 1954, the area of 1434 ha of Perućica was designated as strict nature reserve (Figure 4). The National park itself was designated in 1962 (Zakon o proglašenju područja Sutjeske nacionalnim parkom, 1962). After the war the Sutjeska National Park was recognized in Republic of Srpska in its original borders (Zakon o nacionalnim parkovima, 1996, 2010; Zakon o Nacionalnom parku "Sutjeska," 2012).

The first initiative for the extension of the Park's boundaries came with the Program of spatial organization of Sutjeska National Park (Urbanistički zavod BiH, 1968). It planned the extension over 62 000 ha with part of it in Montenegro (Figure 6) but it did not include the habitat of *Picea omorika* which was lying several hundred meters to the north of the proposed boundary. Physical plan of the special area Sutjeska National Park (Urbanistički zavod BiH, 1986) gave somewhat smaller but similar proposal (Figure 7). The first initiative came out from the National Park itself in 2003, with the proposed extension over the Tara Canyon (Figure 8). The proposal from the Physical plan of the Republic of Srpska until 2015 (Urbanistički zavod Republike Srpske, 2008) is similar to that of 1968 with the proposed extension in Montenegro which made this proposal the transboundary and international (Figure 9). The

proposal from the Physical plan of the Republic of Srpska until 2025 (JU Novi urbanistički zavod Republike Srpske, 2015) is much more unpretentious with much smaller area covered (Figure 10). But still, the most modest proposal to date came from the new Management plan (Institut za građevinarstvo IG, 2012) (Figure 11). This unrealistically small extension proposal was justified by low capacities of National Park to manage larger area.

Initiative for the Transboundary protected area Durmitor-Tara canyon-Sutjeska came from UNEP (Niewiadomski et al., 2010). This initiative was based on the Tara canyon as the link between the two National Parks – Sutjeska and Durmitor (Figure 12). However, after proclamation of the Piva Nature Park in Montenegro these two National parks became practically connected (Figure 13). The area of Sutjeska National Park is also overlapping with the official B&H proposal for the EMERALD network site, and with the proposed potential NATURA 2000 site (Figure 14). It is also worth mentioning that, as of 23 May 2017, the primeval forest Perućica is on Tentative list of B&H for the potential inscription on the UNESCO World Heritage List (UNESCO World Heritage Centre, n.d.).

At the end, after analysis of all proposed extensions we gave our own, aiming to gather all good from the past initiatives, but also to encompass all the features that were left out by previous proposals (Figure 15). We think that this way the protection of natural heritage of the wider area of the Sutjeska National Park would gain the most.

Key words: Bosnia and Herzegovina, Durmitor, Maglić, Perućica, physical plan, Piva, Republic of Srpska, transboundary protected area, Zelengora